

Marlena Dyszy

Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec; e-mail: marlena.dyszy@gmail.com

MIGRACJE WEWNĘTRZNE LUDNOŚCI W WYBRANYCH GMINACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO W LATACH 2002–2015

Дышы М. **Внутренняя миграция населения в избранных сельских гминах Силезского воеводства за период 2002–2015 гг.** Охарактеризована миграция населения в пригородной зоне сложной поселенческой системы – Катовицкой конурбации. Цель статьи – представить направления и тенденции внутренней миграции населения восьми избранных сельских гмин. Анализируются статистические данные по миграционному движению, в частности по притоку и оттоку населения. Исследуемые гмины находятся в зоне влияния больших и средних по величине городов и подвергаются субурбанизационным процессам.

Dyszy M. **Internal migration of population in selected rural communities in the Silesia province in the years 2002–2015.** The subject of the article is a migration movement of the population in the suburban area of the complex settlement system – Katowice conurbation. The aim of the study is to show the directions and trends in the internal migration of the population of eight selected rural communities. The analysis includes statistical data about migration movement and details about the inflow and outflow of population. The researched rural communities are the subject of the process of suburbanization and are located in the zone of influence of large and medium-sized cities.

Słowa kluczowe: emigracja, gminy wiejskie, imigracja, saldo migracji, suburbanizacja

Ключевые слова: эмиграция, сельские гмины, иммиграция, сальдо миграции, субурбанизация

Key words: emigration, rural communities, immigration, migration balance, suburbanization

Zarys treści

Przedstawiono ruch migracyjny ludności w strefie podmiejskiej złożonego układu osadniczego – konurbacji katowickiej. Celem opracowania jest wskazanie kierunków i tendencji migracji wewnętrznych ludności ośmiu wybranych gmin wiejskich położonych w otoczeniu konurbacji katowickiej. Przeanalizowano dane statystyczne dotyczące ruchu migracyjnego, w tym zwłaszcza napływ i odpływ ludności. Badane gminy podlegają procesom suburbanizacyjnym i znajdują się w strefie wpływu dużych i średnich miast.

WPROWADZENIE

W Polsce środowisko geografów od dawna interesowało się obszarami wiejskimi, jednak ich badania były prowadzone na ogół w aspekcie geografii rolnictwa, ludności (np. STASIAK, 1983; EBERHARDT, 1989) i osadnictwa (np. SZULC, 1976). Do końca lat 80. XX w. powstało niewiele prac geograficznych, które ujmowałyby wieś kompleksowo. Należą do nich prace J. KOSTROWICKIEGO (1976), A. STASIAKA (1980) oraz W. STOLI (1987, 1988). W latach 90. XX w. i na po-

czątku XXI w. pojawiły się publikacje, które wskazały na wzrost zainteresowania procesami zachodzącymi na obszarach wiejskich (FALKOWSKI, 1993; STOLA, 1993; SKAWIŃSKA, 1994; FALKOWSKI, RYDZ, 1996; STASIAK, ZGLIŃSKI, 1997; GŁĘBOCKI, 1998; JASIULEWICZ, 1998; SASINOWSKI, RUDNICKI, 1998; TKOCZ, 1998; GAŁCZYŃSKA, KULIKOWSKI, 2000; STASIAK, 2000; BAŃSKI, 2004). Do publikacji dotyczących tematyki obszarów wiejskich, a konkretnie problematyki zróżnicowania struktur demograficzno-zawodowych ludności wiejskiej, procesów migracyjnych, lokalnych rynków pracy oraz zróżnicowania przestrzennego obszarów wiejskich należy zaliczyć opracowania ROSNERA (1991, 2014), KAMIŃSKIEJ (2011, 2016) oraz STANNY (2011).

Obszary wiejskie ulegają intensywnym przekształceniom. W literaturze przedmiotu wielokrotnie podkreślano, że położenie względem dużego ośrodka miejskiego zdecydowanie przyczynia się do kierunku tych zmian, głównie do ich tempa (BORCZ, FILIPIAK 1995; KŁODZIŃSKI 1996; HEFFNER 2002). W najkorzystniejszej sytuacji są obszary wiejskie położone w strefach podmiejskich większych obszarów miejskich. Tereny te korzystają z tzw. renty położe-

nia i o wiele szybciej, niż peryferyjne tereny, podlegają przekształceniom. Proces suburbanizacji obejmuje obszary wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie dużych obszarów miejskich, co powoduje, że każde takie miasto ma strefę podmiejską o różnym stopniu jej rozwoju (BAŃSKI, 2008). Powstało wiele publikacji poświęconych powiązaniom aglomeracji z obszarami podmiejskimi (m. in. LISZEWSKI, 1987; JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ, 1991, 1998; ILNICKI, 1996).

Wzrost liczby ludności na danym obszarze oznacza jego rozwój społeczno-gospodarczy, natomiast spadek może być spowodowany niekorzystnymi procesami ekonomicznymi lub konkurencyjnością innych obszarów, do których ludność migruje. Przez prawie cały okres powojenny obszary wiejskie Polski cechowały się odpływem ludności, jednak te ubytki były rekompensowane dość wysokim przyrostem naturalnym. Z tego powodu liczba ludności wiejskiej utrzymywała się przez cały czas na podobnym poziomie. Procesy migracyjne zaczęły odgrywać coraz większą rolę w przestrzennym zróżnicowaniu liczby ludności wiejskiej (BAŃSKI, 2003), która od końca lat 90. XX wieku w Polsce sukcesywnie wzrasta. Wynika to głównie z napływu ludności oraz dodatniego salda migracji, jak również z dodatniego przyrostu naturalnego. Wzrost napływu ludności zaznaczył się w gminach wiejskich położonych w strefach podmiejskich dużych miast, w mniejszym stopniu w strefach miast średnich i małych (ZUZAŃSKA-ŻYŚKO, 2007). Obserwuje się wzrost napływu ludności z obszarów miejskich na tereny wiejskie. Najwyraźniej i najintensywniej zjawisko to ma miejsce w strefach podmiejskich większych zespołów miejskich. Od 2000 roku obserwuje się dodatnie saldo migracji dla ogółu obszarów wiejskich (SZYMAŃSKA, BIEGAŃSKA, 2011). Zjawiska suburbanistyczne w Polsce występują prawie we wszystkich strefach podmiejskich większych miast. Z największą intensywnością procesy te zachodzą w gminach wiejskich bezpośrednio sąsiadujących z miastami centralnymi oraz na obszarach wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych (HEFFNER, 2016).

O procesach suburbanizacji wybranych regionów w Polsce pisali m. in. A. LISOWSKI (2004), M. GROCHOWSKI (2009), P. ŚLESZYŃSKI, T. KOMORNICKI (2009) w strefie podmiejskiej Warszawy, A. ZBOROWSKI, T. CHABERKO, P. KRETOWICZ (2011), J. GAŁKA, S. KUREK, M. WÓJTOWICZ (2013, 2015) w okolicach Krakowa, J. JAKÓBCZYK-GRYSZKIEWICZ (2011), M. WÓJCIK (2008) w sąsiedztwie Łodzi, J. SŁODCZYK (2011), K. HEFFNER (2011) na obszarze Opola, E. GONDA-SROCZYŃSKA (2009) w okolicach Wrocławia, D. SZYMAŃSKA, B. HOŁOWIECKA (2000) koło Torunia, E. DUŚ, M. TKOCZ (2003), J. RUNGE (2011), E. ZUZAŃSKA-ŻYŚKO, S. PYTEL, W. KOMAN (2016) na obszarze konurbacji katowickiej.

W latach 1999–2008 największe saldo migracji zanotowano w gminach wiejskich regionu bielskiego (8) oraz na zapleczu konurbacji rybnickiej (1), katowickiej (1 – Psary) i aglomeracji częstochowskiej (1) (RUNGE, 2010). Należy zauważyć, że największe miasta centralnej części regionu śląskiego charakteryzują się wyraźnym spadkiem liczby ludności. Najbardziej proces ten zaznaczył się w Siemianowicach Śląskich, Zabrze, Sosnowcu, Bytomiu oraz w Świętochłowicach. Niewiele mniejszy ubytek wystąpił w Katowicach, Rudzie Śląskiej, Chorzowie i Gliwicach. W latach 1999–2011 największe ujemne saldo migracji wystąpiło w gminach podregionu gliwickiego, katowickiego oraz rybnickiego. Odmienne kształtują się trendy ludnościowe na analizowanym w tej pracy obszarze.

Celem opracowania jest wskazanie kierunków i tendencji migracji wewnętrznych ludności ośmiu wybranych gmin wiejskich położonych w otoczeniu konurbacji katowickiej. Zakres czasowy dotyczy lat 2002–2015. Zakres przestrzenny obejmuje osiem gmin wiejskich województwa śląskiego. Są to jednostki położone w otoczeniu 14 największych miast regionu, które tworzą konurbację katowicką, stanowiącą jednocześnie w świetle KPZK do 2030 r. jeden z 10 obszarów metropolitalnych w Polsce. Badane gminy leżą w różnych powiatach i jednocześnie w strefach różnych miast. Na północy są to Bobrowniki i Psary w powiecie będzińskim oraz Świerklaniec i Zbrosławice w powiecie tarnogórskim, na południu natomiast – Chełm Śląski w powiecie bieruńsko-lędzkim, Kobiór w powiecie pszczyńskim, Wiry – w powiecie mikołowskim oraz Gierałtów w powiecie gliwickim (rys. 1).

MATERIAŁY I METODY

Podstawowym źródłem informacji były dane statystyczne pochodzące z Banku Danych Lokalnych za lata 2002–2015 z zakresu migracji wewnętrznych ludności. Metodologia badań opierała się na analizie danych statystycznych dotyczących napływu i odpływu ludności, a w celu porównania obszarów badań informacje te zostały opracowane za pomocą podstawowych wskaźników demograficznych i zaprezentowane w postaci tabel i wykresów.

SALDO MIGRACJI JAKO DETERMINANTA MIGRACJI WEWNĘTRZNYCH LUDNOŚCI

Saldo migracji analizowane jest, jak wspomniano, na przykładzie ośmiu gmin wiejskich województwa śląskiego, położonych w otoczeniu konurbacji katowickiej. W pięciu badanych gminach saldo migracji w la-

Rys. 1. Obszar badań
Рис. 1. Территория исследований
Fig. 1 The study area

tach 2002–2015 przyjmowało wartości dodatnie, a tylko w trzech – w niektórych latach – wartości ujemne. Dodatnie saldo migracji występowało w gminach:

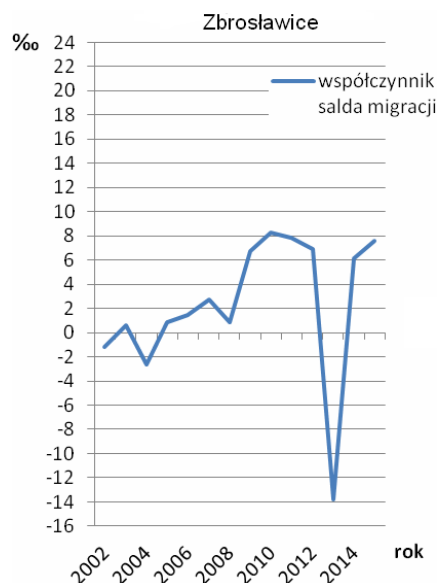
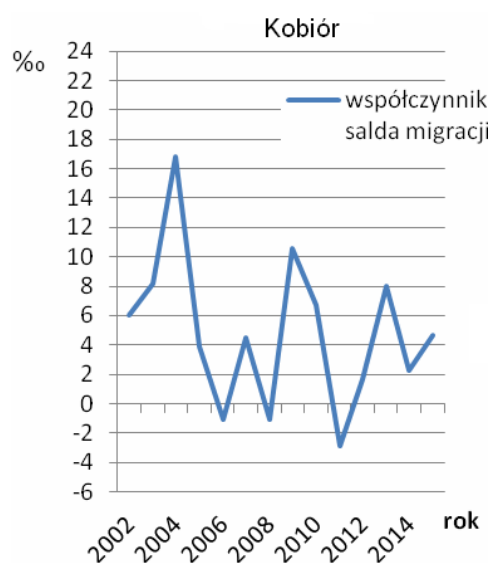
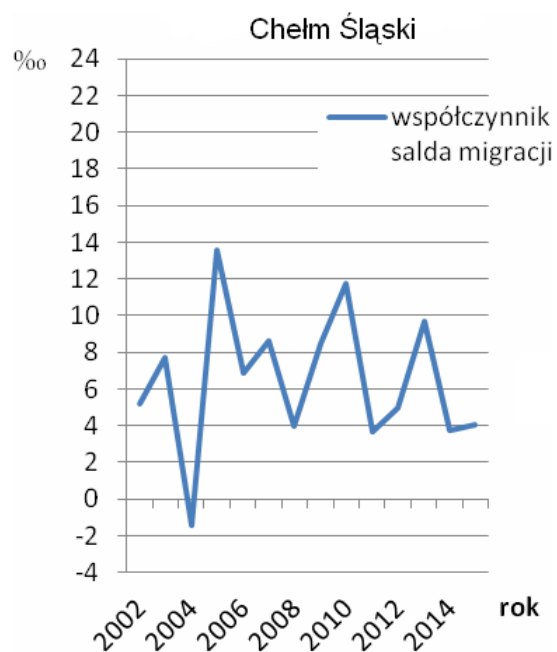
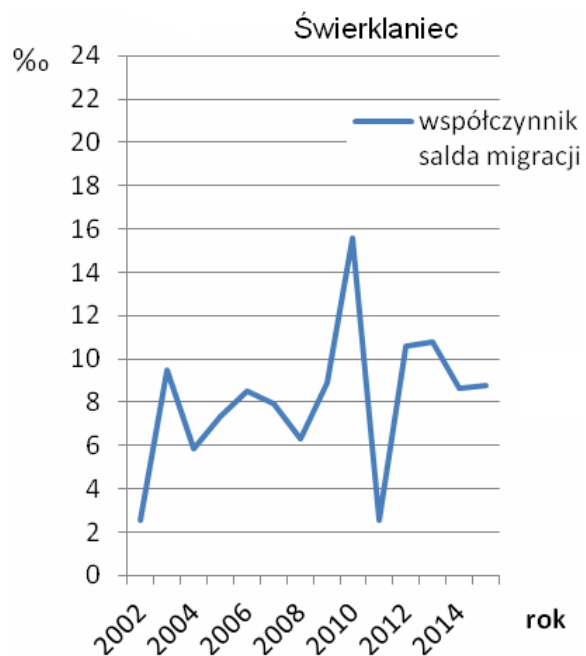
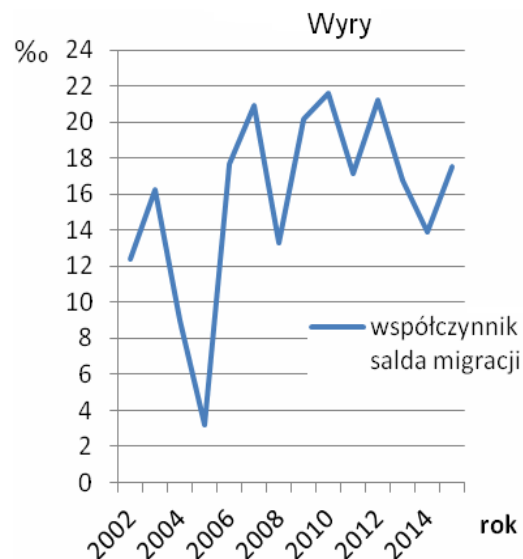
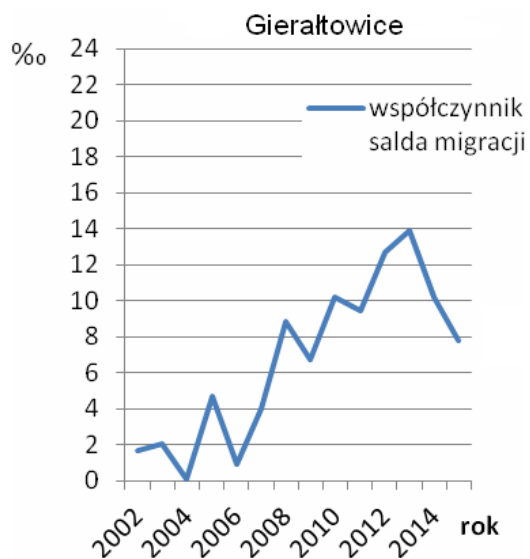
Bobrowniki, Psary, Świerklaniec, Wiry oraz Gierałtów. Dodatnie i ujemne wartości salda migracji wystąpiły w gminie: Chelmski, Kobiór oraz Zbrosławice (rys. 2).

Rys. 2. Saldo migracji badanych gmin wiejskich województwa śląskiego w latach 2002–2015

Рис. 2. Сальдо миграции исследуемых сельских гмин Силезского воеводства в 2002–2015 гг.

Fig. 2. Balance of migration in the researched rural municipalities of the Silesia Province in the years 2002–2015
(opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

W latach 2002–2015 badany obszar zwiększył liczbę ludności o 8 191 osób na skutek dodatniego salda migracji. Dla całego omawianego obszaru saldo migracji w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców wyniosło 7,47 osób. Większym saldem migracji w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców odznaczały się gminy położone na północ od konurbacji katowickiej: Bobrowni-

ki, Psary i Świerklaniec, natomiast mniejszym saldem migracji charakteryzowały się gminy położone na południe oraz na zachód, z wyjątkiem gminy Wry. Najniższe saldo w omawianym przedziale czasowym wystąpiło w Zbrostawicach, natomiast najwyższe – w Wyrach (tab. 1).

Tabela 1. Saldo migracji dla wybranych gmin wiejskich województwa śląskiego w latach 2002–2015

Таблица 1. Сальдо миграции в избранных сельских гминах Силезского воеводства в 2002–2015 гг.

Table 1. The migration balance for selected rural municipalities of the Silesia Province in the years 2002–2015

Gmina	Powiat	Saldo migracji ogółem	Saldo migracji na 1000 mieszkańców
Bobrowniki	będziński	1 418	8,80
Psary	będziński	1 592	9,93
Świerklaniec	tarnogórski	1 279	8,13
Zbrostawice	tarnogórski	509	2,32
Chełm Śląski	bieruńsko-lędzki	528	6,45
Kobiór	pszczyński	319	4,82
Wry	mikołowski	1 511	15,75
Gierałtowice	gliwicki	1 035	6,71
Razem		8 191	7,47

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego.

Dodatknie saldo migracji dowodzi, że w badanych gminach zachodzą procesy suburbanizacyjne. Najwcześniej, bo od 2002 roku, rozpoczęły się one w Bobrownikach, Psarach, Świerkłańcu, Wyrach oraz Gierałtowicach. W 2005 roku suburbanizacja została zainicjowana w Chełmie Śląskim, następnie w 2012 roku – w gminie Kobiór. Najpóźniej proces ten rozpoczął się w gminie Zbrostawice, bo dopiero od roku 2014. Zatem, suburbanizacja najwcześniej rozpoczęła się w gminach położonych na północ od konurbacji katowickiej.

NAPŁYW I ODPŁYW LUDNOŚCI JAKO SKŁADNIKI SALDA MIGRACJI

Na badany w latach 2002–2015 obszar napłynęło 19,6 tys. nowych mieszkańców, czyli średnio na jedną gminę 175 osób na rok. Trend migracji jest wzrostowy. Najwięcej osób napłynęło do Zbrostawic: 3 617 osób, chociaż proces suburbanizacji rozpoczął się tutaj – jak wspomniano – dopiero w 2014 roku, następnie do Bobrownik oraz Świerkłańca: powyżej 3 000 osób. W przedziale napływu 2 000–3 000 osób znalazły się Psary (2 919 osób), Gierałtowice (2 400 osób) oraz Wry (2 361 osób). Mniej mieszkańców przybyło do gminy Chełm Śląski: 1 235 osób. Spośród wszystkich badanych jednostek najmniej nowych mieszkańców napłynęło do gminy Kobiór – 978 osób (tab. 2).

Napływ ludności z miast stanowił 96%: największy miał miejsce w Zbrostawicach, z kolei napływ osób z obszarów wiejskich wynosił 4% i najczęściej przybyło ich do gminy Bobrowniki (7%), a najmniej – do gminy Wry (1%). Na całym analizowanym obszarze najmniejszy współczynnik napływu wystąpił w 2004 roku (14,3‰), natomiast największy – w 2013 roku (21,8‰).

Z badanego obszaru ludność także wyjeżdża. W latach 2002–2015 odpłynęło z niego 9 446 mieszkańców, a głównym kierunkiem migracji były miasta. Najmniejszy współczynnik odpływu migracyjnego został odnotowany w 2002 roku – 7,5‰, a największy w 2013 roku – 9,5‰. Mieszkańcy badanych gmin wiejskich przenosili się także do innych gmin wiejskich. Największy odpływ osób na obszary wiejskie odnotowano w gminie Bobrowniki, a najmniejszy – w gminie Chełm Śląski. Chociaż na badanym obszarze ma miejsce odpływ mieszkańców, to jednak jest on znacznie mniejszy niż napływ (rys. 3). Odpływ ma tendencje wzrostową, jednak jego poziom jest niewielki. Główny zaobserwowany kierunek migracji to: wieś → miasto.

Biorąc pod uwagę napływ i odpływ ludności w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców, zauważa się znaczne różnice w badanym zbiorze gmin. Największy napływ ludności występuje w gminie Wry – 24,6 osób na 1 000 mieszkańców, gdzie również najczęściej osób przybyło z obszarów miejskich (tab. 2). Z obsza-

rów wiejskich najwięcej osób, w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców przybyło do gminy Bobrowniki, z kolei najmniejszy napływ został odnotowany w gminie Kobiór: 14,8 osób na 1000 mieszkańców. Z kolei, analizu-

jąc odpływ ludności, należy zauważyć, że największy ogółem w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców występuje w gminie Bobrowniki (10,1 osób), a najmniejszy – w gminie Gierałtowie (7,8 osób).

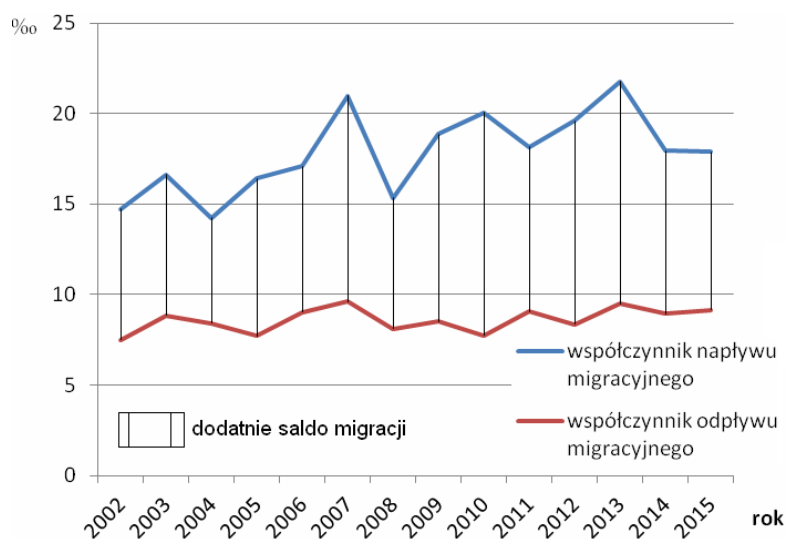
Tabela 2. Napływ i odpływ ludności w wybranych gminach wiejskich województwa śląskiego w latach 2002–2015

Таблица 2. Приток и отток населения в избранных сельских гминах Силезского воеводства в 2002–2015 гг.

Table 2. The inflow and outflow of population in selected rural municipalities of the Silesia Province in the years 2002–2015

Gmina	Napływ ludności						Odpływ ludności					
	Ogółem [osoby]	Ogółem [%]					Ogółem [osoby]	Ogółem [%]				
			obszar z miast [osoby]	obszar z miast [%]	obszar z gmin wiejskich [osoby]	obszar z gmin wiejskich [%]			obszar z miast [osoby]	obszar z miast [%]	obszar z gmin wiejskich [osoby]	obszar z gmin wiejskich [%]
Bobrowniki	3 068	19,0	2 585	16,0	187	1,1	1 621	10,1	1 013	6,3	247	1,5
Psary	2 919	18,2	2 439	15,2	147	0,9	1 321	8,2	869	5,4	154	1,0
Świerklaniec	3 018	19,2	2 677	17,0	52	0,3	1 366	8,7	938	6,0	135	0,9
Zbrosławice	3 617	16,5	2 942	13,4	131	0,6	1 873	8,5	1 275	5,8	152	0,7
Chełm Śląski	1235	15,1	1 012	12,4	21	0,3	711	8,7	450	5,5	29	0,4
Kobiór	978	14,8	773	11,7	25	0,4	553	8,4	320	4,8	39	0,6
Wyry	2 361	24,6	2 081	21,7	15	0,2	807	8,4	585	6,1	50	0,5
Gierałtowie	2 400	15,6	2 001	13,0	117	0,8	1 194	7,8	805	5,2	131	0,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego

Rys. 3 Napływ i odpływ ludności na obszarze wybranych gmin wiejskich województwa śląskiego w latach 2002–2015

Рис. 3 Приток и отток населения на территории избранных сельских гмин Силезского воеводства в 2002–2015 гг.

Fig. 3 Inflow and outflow of population in the area of selected rural municipalities of the Silesia Province in the years 2002–2015

(opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

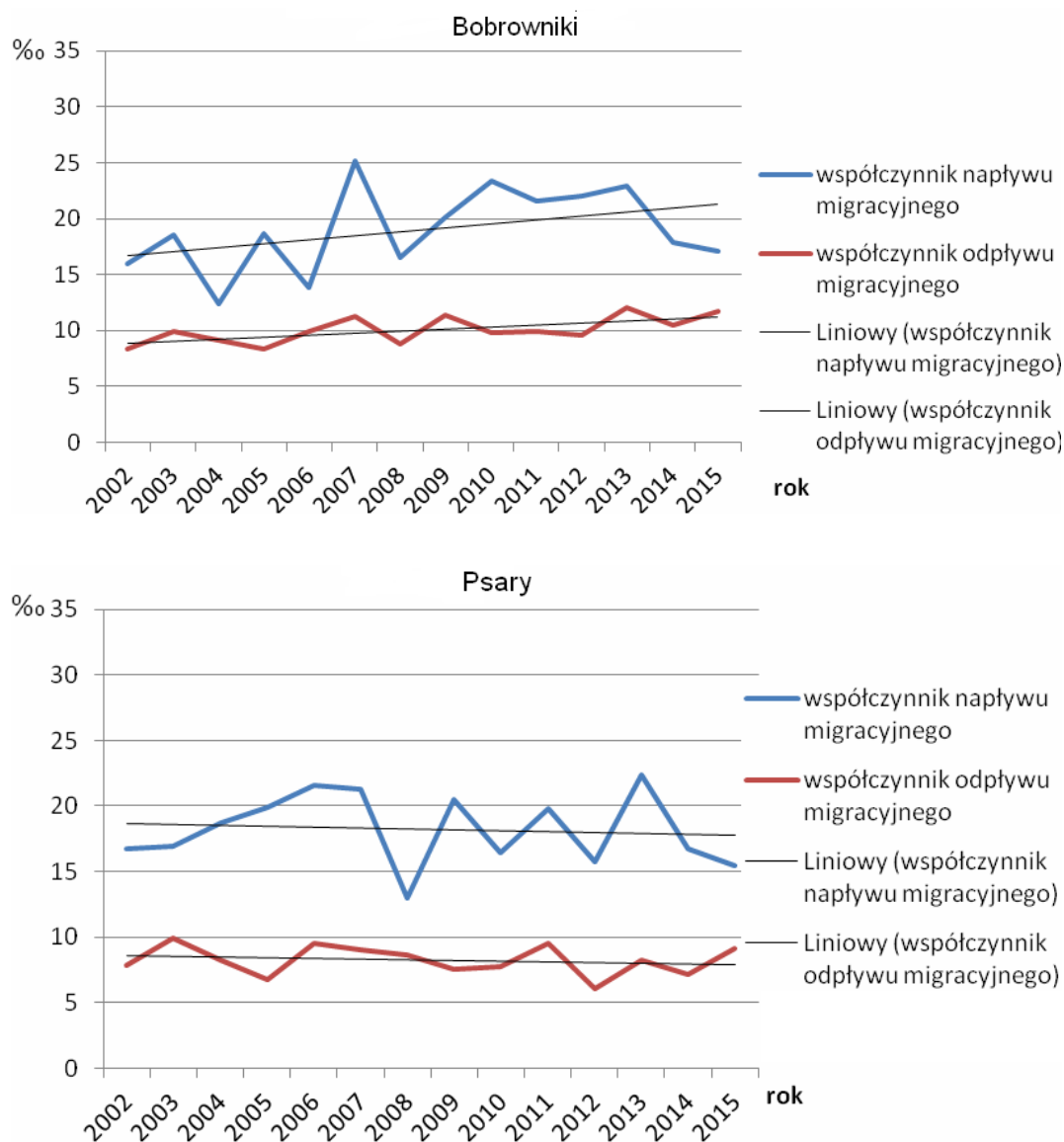
Analizując cały obszar można zauważyć, że nowi mieszkańcy obszarów wiejskich pochodzą głównie z województwa śląskiego. Osoby spoza tego województwa stanowiły niewielki udział (1,30%) wszystkich przybyłych na teren badanych gmin.

Gminy Bobrowniki i Psary są położone w powiecie będzińskim na północ od konurbacji katowickiej. Na ich obszarze w latach 2002–2015 występowało dodatnie saldo migracji. W gminie Bobrowniki współczynnik salda migracji wahał się od 3,27‰ w 2004 roku do 13,57‰ w 2010 roku. Rocznie na 1 000 mieszkańców przybyło 8,8 osób. W sumie w latach 2002–2015 do gminy napłynęło 3 068 nowych mieszkańców: z obszarów miejskich 2 585 osób oraz z terenów

wiejskich 187, głównie z województwa śląskiego. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najmniej osób przybyło w 2004 roku (12,4), a najwięcej – w 2007 (25,1). Większość imigrantów pochodziła z obszarów miejskich położonych w sąsiedzie lub w odległości do 16 km. W latach 2002–2015, 625 nowych mieszkańców przybyło na teren gminy z sąsiedniego miasta Piekary Śląskie, które leży w północnej części konurbacji katowickiej. Znaczący udział w lokalnej społeczności mają osoby przybyłe z Bytomia i Siemianowic Śląskich. Miasta te nie graniczą z gminą Bobrowniki, jednak położone są w odległości do 8 km. Gmina Bobrowniki jest z nimi dobrze skomunikowana zarówno transportem publicznym, jak i siecią drogową.

Do 2010 roku znaczny udział wśród ludności migrującej na obszar gminy miały osoby z Katowic, Sosnowca, Będzina oraz Wojkowic. Dominujący udział wśród ludności napływowej w badanych latach miały osoby pochodzące z Piekar Śląskich i Bytomia. Na obszar gminy przybyły również osoby spoza woje-

wództwa śląskiego, jednak w niewielkiej ilości. Nowi mieszkańcy w liczbie 21 osób migrowali z województwa mazowieckiego, małopolskiego, podkarpackiego, pomorskiego oraz zachodniopomorskiego. W gminie Bobrowniki napływ nowych mieszkańców jest znacznie intensywniejszy, niż odpływ (rys. 4).

Rys. 4. Napływ i odpływ ludności w gminie Bobrowniki i Psary w latach 2002–2015

Рис. 4. Приток и отток населения в гминах Бобровники и Псары в 2002–2015 гг.

Fig. 4. Inflow and outflow of population in the municipality of Bobrowniki and Psary in the years 2002–2015 (opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

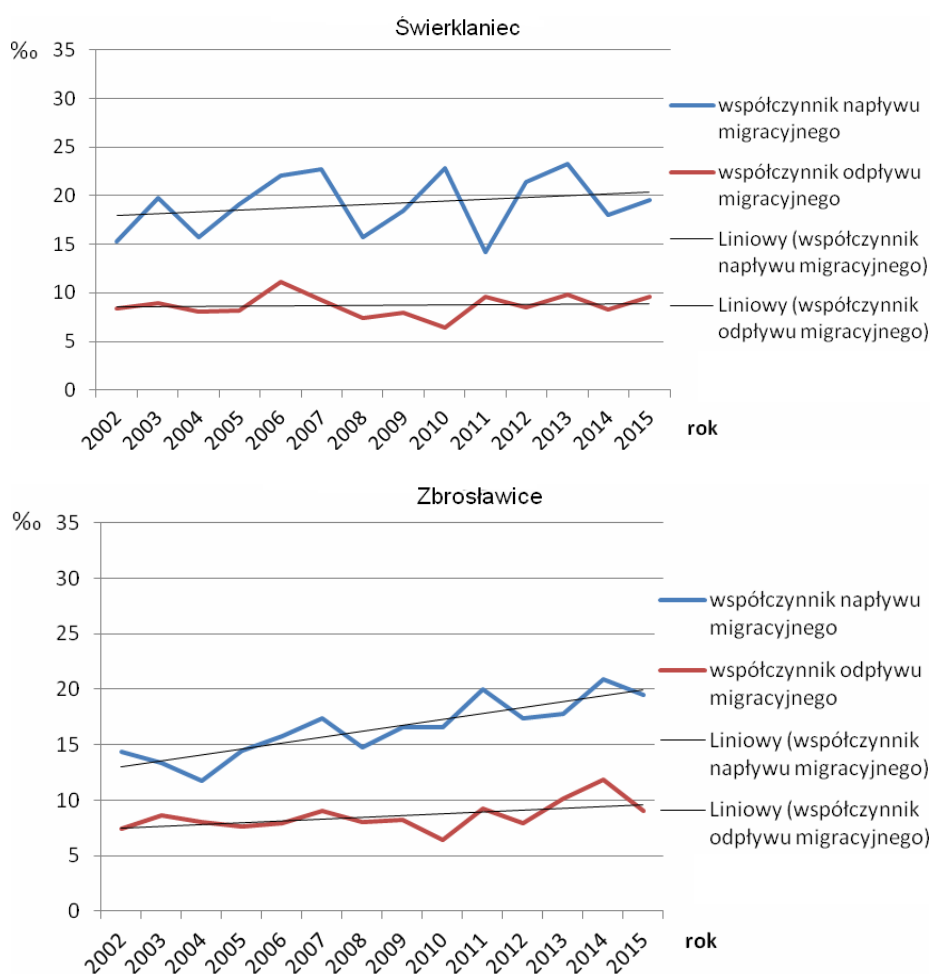
Podobne tendencje migracyjne można zauważyć w gminie Psary, która w 2015 roku liczyła 11 877 mieszkańców. Współczynnik salda migracji kształtował się od 8,91‰ w 2002 roku do 6,15‰ w 2015 roku, z kulminacją 13,42‰ w 2013 roku. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców wyniosło ono 9,9 osób. W latach 2002–2015 do gminy napłynęło 2 919 osób, głównie z obszarów miejskich (2 439): przede wszystkim z wo-

jewództwa śląskiego. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najczęściej osób (22,3) przybyło w 2013 r. W badanym okresie następował napływ mieszkańców, z których większość pochodziła z obszarów położonych w odległości do 15 km. Najwięcej nowych mieszkańców przybyło z miasta Będzina (817 osób – 6,9% mieszkańców), z którym gmina graniczy od strony południowej. Znaczny udział wśród ludności

napływowej stanowią osoby pochodzące z dużych miast: Sosnowca i Dąbrowy Górniczej. Gmina Psary graniczy z Dąbrową Górniczą, z kolei Sosnowiec położony jest w odległości 13 km, ale dogodne połączenia drogowe ułatwiają migrację ludności (droga krajowa S86). W 2012 i 2013 roku wzrósł udział osób pochodzących z Czeladzi. Na obszar gminy Psary przybyły także osoby spoza województwa śląskiego, ale w niewielkiej liczbie. W latach 2002–2015 trend odpływu mieszkańców utrzymuje się na wyrównanym poziomie (rys. 4). Gminę najwięcej osób opuściło w 2003 r., natomiast najmniej w 2012 r.

Gminy Świerklaniec oraz Zbroslawice położone są w powiecie tarnogórskim na północ od konurbacji katowickiej. Świerklaniec należy do gmin o stałym wzroście salda migracji, co przekłada się na wzrost liczby ludności. Początkowo współczynnik salda był niewielki (2,54‰), jednak systematycznie wzrastał i w 2010 roku osiągnął największą wartość 15,62‰. W latach 2002–2015 saldo wahało się, utrzymując tendencję wzrostową. W badanym okresie przybyło

3 018 nowych mieszkańców: z obszarów miejskich 2 677 osób i tylko 52 osoby z terenów wiejskich, przede wszystkim z województwa śląskiego. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najwięcej osób napłynęło w 2013 roku: 23,3. Głównie przyjeżdżali mieszkańcy Bytomia (772 osoby) i Tarnowskich Gór (535 osób). Od 2005 roku następował wzrost ludności z Piekar Śląskich, z których przybyło 460 osób. Z kolei w latach 2004 i 2013 znaczący udział wśród ludności migrującej miały osoby z małego miasta Radzionków. Najwięcej osób przybyło do gminy Świerklaniec z otaczających obszarów położonych w odległości do 15 km. Nowi mieszkańcy stanowili aż 25,5% ludności w Świerkłańcu. Na teren gminy przybywały także osoby z woj. pomorskiego, wielkopolskiego, mazowieckiego, małopolskiego, łódzkiego oraz podkarpackiego. Łącznie przybyły 33 osoby spoza woj. śląskiego. Od 14 lat odpływ mieszkańców utrzymuje niewielką tendencję wzrostową, jednak napływ wyraźnie przewyższa odpływ (rys. 5).

Rys. 5. Napływ i odpływ ludności w gminach Świerklaniec i Zbroslawice w latach 2002–2015

Рис. 5. Приток и отток населения в гминах Сверхлянец и Зброславце в период 2002–2015 гг.

Fig. 5. Inflow and outflow of population in the municipality of Świerklaniec and Zbroslawice in the years 2002–2015. (opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

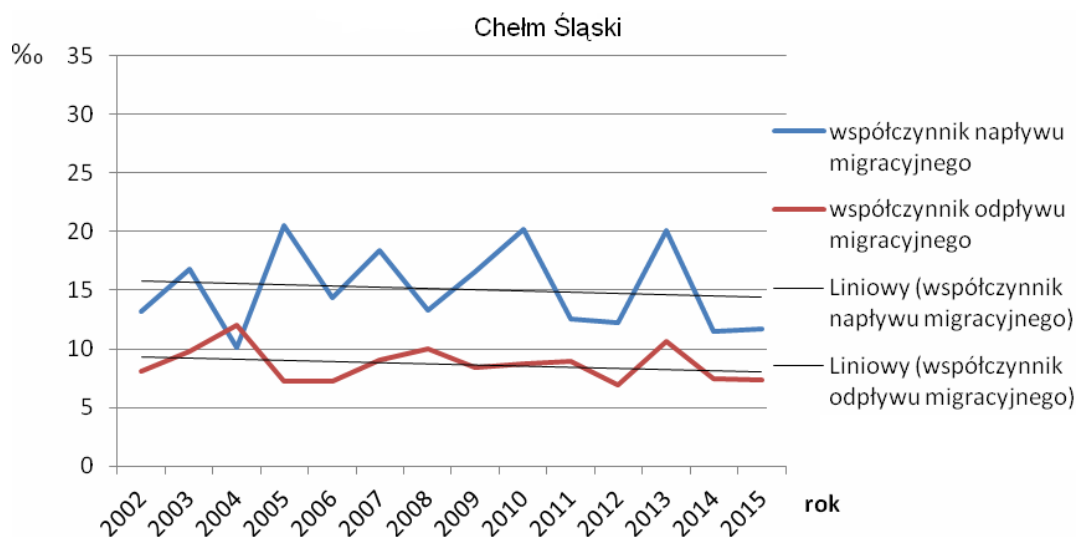
Z kolei w gminie Zbroslawice saldo migracji w okresie 2002–2015 wahało się od wartości ujemnych

do wartości dodatnich. Od 2004 roku jest widoczny wzrost dynamiki migracyjnej. W badanym okresie do

Zbrosławic przybyło 3 617 nowych mieszkańców i jest to największy napływ spośród wszystkich omawianych gmin wiejskich (rys. 5). Z obszarów miejskich przybyło 2 942 osób (18,6%), a z terenów wiejskich 131 osób (0,8%). W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najwięcej osób przybyło w 2014 roku (20,9 osób). Dominującą grupę stanowili mieszkańcy Gliwic i Zabrze. W latach 2002–2006 oraz 2011–2012 znaczny udział wśród ludności napływowej miały osoby pochodzące z Tarnowskich Gór. W badanym okresie na tle ludności migrującej wyróżniła się również grupa migrantów pochodzących z Bytomia (256 osób). Ich udział zaczął wzrastać od 2008 roku. Na obszar gminy Zbrosławice przeprowadziło się 56 osób z innych województw: lubelskiego, opolskiego, warmińsko-mazurskiego, mazowieckiego, świętokrzyskiego, małopolskiego oraz wielkopolskiego.

Gmina Chełm Śląski położona jest w powiecie biełuńsko-lędzkim na południe od konurbacji kato-

wickiej. W latach 2002–2015 saldo migracji osiągało wartości dodatnie z wyjątkiem roku 2004. Największy współczynnik salda migracji wystąpił w 2005 roku: 13,57‰. Trend salda migracji utrzymuje się na wyrównanym poziomie. Na obszar gminy w ciągu 14 lat przybyło 1 235 nowych mieszkańców: z miast napłynęło 1 012 osób, natomiast z terenów wiejskich – 21 osób, głównie z woj. śląskiego. Spośród omawianych jednostek administracyjnych jest to druga gmina, zaraz po gminie Kobiór, z najmniejszym napływem migracyjnym. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców napływ wahał się od 10,1 w 2004 roku do 20,1 osób w 2013 roku (rys. 6). W badanym czasie dominującą grupę wśród ludności napływowej stanowili mieszkańcy Mysłowic. Liczną grupę tworzyły też osoby pochodzące z Katowic, a także mieszkańcy Tychów. Wzrasta udział osób z sąsiednich miast: Bierunia i Łędzin. Oznacza to, że gmina Chełm Śląski znajduje się w strefie wpływu pięciu gmin miejskich, trzech dużych oraz dwóch małych miast. Natomiast niewielka liczba osób przybyła do gminy z innych województw.

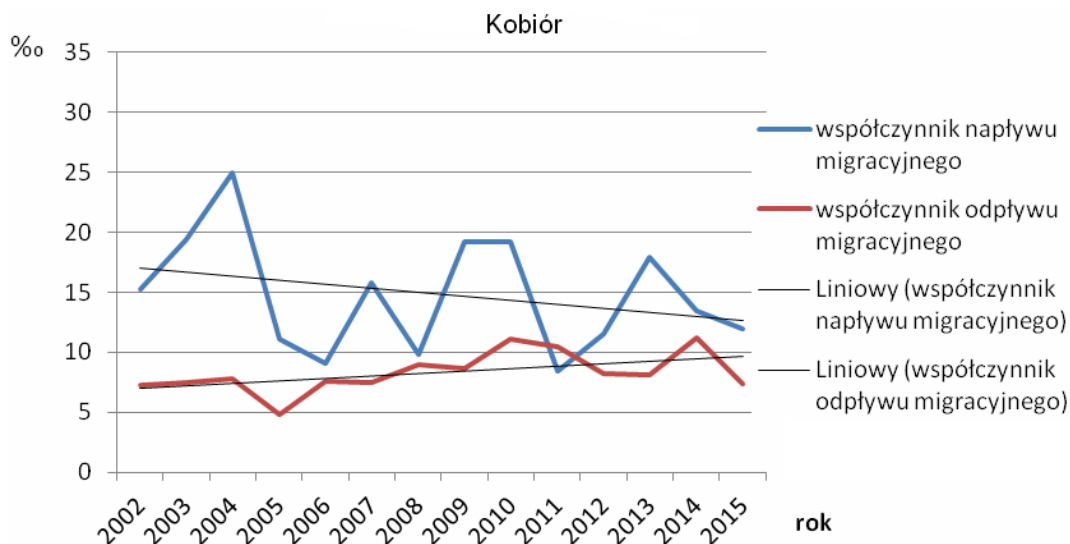
Rys. 6. Napływ i odpływ ludności w gminie Chełm Śląski w latach 2002–2015

Рис. 6. Приток и отток населения в гмине Хелм Силезский в 2002–2015 гг.

Fig. 6. Inflow and outflow of population in the municipality of Chelm Slaski in the years 2002–2015
(opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

Gmina Kobiór położona jest w powiecie pszczyńskim na południe od konurbacji katowickiej. Jest to gmina o znacznym udziale lasów. W stosunku do pozostałych analizowanych gmin wiejskich, w latach 2002–2015 obserwuje się tu niewielkie migracje, średnio saldo utrzymywało się poniżej 30 osób. Na obszar gminy Kobiór przybyło 978 nowych mieszkańców, głównie z obszarów miejskich (773 osoby). W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najwięcej osób

przybyło w 2004 roku (25), a najmniej w 2011 roku (8,4). Dominujący udział wśród ludności napływowej mają osoby pochodzące z sąsiedniego miasta Tychy. W 2008 i 2012 roku znaczący udział miały osoby z Pszczyny, z kolei w 2009 i 2011 roku wzrósł udział ludności z Katowic. Spośród wszystkich omawianych gmin, tylko w gminie Kobiór napływ nowych mieszkańców ma tendencję spadkową w porównaniu do odpływu (rys. 7).

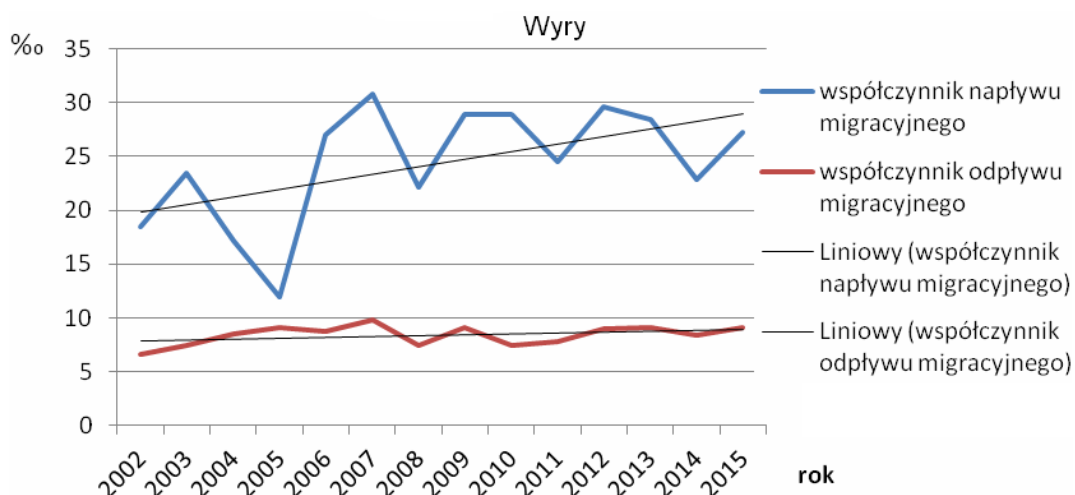
Rys. 7. Napływ i odpływ ludności w gminie Kobiór w latach 2002–2015

Рис. 7. Приток и отток населения в гмине Кобюр в 2002–2015 гг.

Fig. 7. Inflow and outflow of population in the municipality of Kobiór in the years 2002–2015
(opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

Kolejna gmina uwzględniona w badaniu to Wyry. Jest ona położona w powiecie mikołowskim na południe od konurbacji katowickiej. Od 2002 roku wyróżniała się stałym napływem nowych mieszkańców i dodatnim saldem migracji. Większość z nich pochodziła z obszarów miejskich położonych w sąsiedztwie lub w odległości do 23 km. W latach 2002 do 2015 współczynnik salda migracji wahał się od 3,17 do 21,62‰. W badanym okresie na obszar gminy Wyry przybyło 2 361 nowych mieszkańców, z terenów miejskich: 2 081 osób (26,6%) głównie z woje-

wództwa śląskiego. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najwięcej osób napłynęło w 2007 roku – 30,8 (rys. 8). Dominujący udział wśród ludności napływowej mają osoby pochodzące z gmin sąsiednich, z miast: Tychy, Mikołów oraz Łaziska Górne. Od 2015 roku zauważa się aktywność mieszkańców stolicy województwa – Katowic. Gmina Wyry jest dobrze skomunikowana z otaczającymi obszarami miejskimi i znajduje się pod ich silnym oddziaływaniem. Nowi mieszkańcy stanowią 30% ludności gminy.

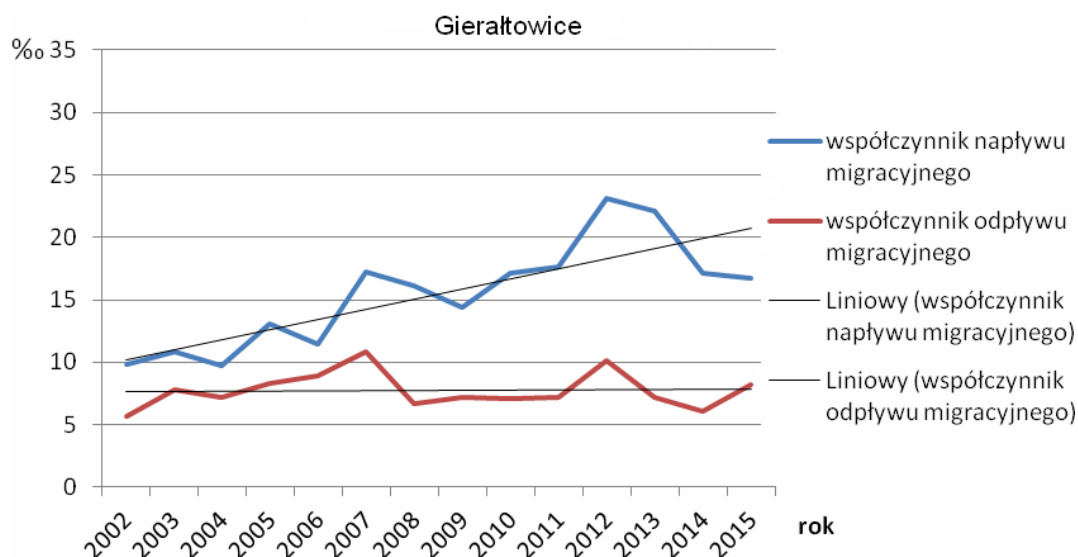
Rys. 8. Napływ i odpływ ludności w gminie Wyry w latach 2002–2015

Рис. 8. Приток и отток населения в гмине Выры в 2002–2015 гг.

Fig. 8. Inflow and outflow of population in the municipality of Wyry in the years 2002–2015
(opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

Ostatnią z badanych gmin są Gierałtowie, położone w powiecie gliwickim – na południe od konurbacji katowickiej. W gminie tej utrzymuje się sukcesywny wzrost liczby ludności, a współczynnik salda migracji w latach od 2002–2015 wahał się od 0,09 do 13,92‰. Wzrost dynamiki przypada na lata 2008–2012 (rys. 9). Do gminy Gierałtowie w badanym okresie przybyło 2 400 nowych mieszkańców, w większości z obszarów miejskich (2001 osób). W tym samym

czasie następował napływ mieszkańców w liczbie średnio 171 osób na rok. Większość nowych mieszkańców pochodziło z obszarów miejskich położonych w sąsiedztwie lub w odległości do 15 km. W latach 2002–2015 znaczący udział mają osoby pochodzące z Knuruwa – 465 osób, Zabrze – 398 osób oraz Gliwic – 377 osób, a od 2013 roku – z Rudy Śląskiej. Zatem charakteryzowana gmina znajduje się pod silnym oddziaływaniem sąsiednich miast.

Rys. 9. Napływ i odpływ ludności w gminie Gierałtowie w latach 2002–2015

Рис. 9. Приток и отток населения в гмине Гералтовиче в 2002–2015 гг.

Fig. 9. Inflow and outflow of population in the municipality of Gierałtowie in the years 2002–2015

(opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego)

PODSUMOWANIE

Migracje wewnętrzne przyczyniają się do wzrostu lub ubytku migracyjnego na obszarach wiejskich. Gminy, które zwiększają zaludnienie w wyniku dodatniego salda migracji to obszary położone w pobliżu miast dużych i średnich, co potwierdza A. ROSNER (2014). Przemiany zachodzące w ruchu migracyjnym, jak również w ruchu naturalnym w Polsce zaznaczają się zmniejszaniem liczby ludności w dużych miastach, co wynika z zwiększonego odpływu ludności na otaczające obszary wiejskie i małych miast, w których obserwuje się wzrost liczby ludności wynikający z zysku migracyjnego. Należy zauważyć, że napływ ludności na obszary wiejskie głównie położone w strefach podmiejskich większych obszarów miejskich wykazuje tendencję wzrostową (SZYMAŃSKA, BIEGAŃSKA, 2011).

W badanych gminach wiejskich odnotowano wzrost napływu ludności i w rezultacie dodatnie saldo migracji, średnio 175 osób na rok. Obszary podmiejskie położone w strefie wpływu większych miast ślą-

skich i zagłębiowskich stały się atrakcyjnym miejscem do zamieszkania dla mieszkańców miast, podobnie jak to ma miejsce w innych częściach Polski. Wszystkie badane gminy wiejskie podlegają procesom suburbanizacyjnym. Najwcześniej rozpoczęły się one w gminach: Bobrowniki, Psary, Świerklaniec, Wiry oraz Gierałtowie. W pozostałych obszarach wiejskich suburbanizacja pojawiła się w późniejszych latach. W porównaniu z innymi ośrodkami regionalnymi w Polsce, zauważa się wyraźne opóźnienie tego procesu w konurbacji katowickiej.

Nowi mieszkańcy pochodzący z miast przyczyniają się do wzrostu liczby ludności, a ich udział wśród ludności rdzennej na poziomie 19–30% wpływa na poprawę sytuacji demograficznej gminy. Nowi mieszkańcy przyczyniają się do powiększania obszarów zabudowy i *urban sprawl* na terenach wiejskich, do rozwoju funkcji rezydencjonalnej badanych gmin, do zmian stylu życia, a także do aktywności gospodarczej.

Gminy położone na północ od konurbacji katowickiej znajdują się pod silnym oddziaływaniem

Najwięcej nowych mieszkańców przybyło na obszar gmin położonych na północ od konurbacji katowickiej. Pochodzili oni przede wszystkim z miast województwa śląskiego. Na badany obszar z roku na rok przybywa coraz więcej nowych mieszkańców. Największym napływem oraz odpływem migracyjnym w wartościach bezwzględnych wyróżnia się gmina Zbrosławice, a najmniejszym – gmina Kobiór. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców największy udział migrujących wystąpił w gminie Wyry, a najmniejszy w gminie Kobiór. Biorąc pod uwagę odpływ, najwięcej osób w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców odnotowuje się w gminie Bobrowniki, a najmniej – w gminie Gierałtowie. Podsumowując, obszary wiejskie położone w otoczeniu złożonego zespołu miejskiego, jakim jest konurbacja katowicka, podlegają wyraźnym procesom suburbanizacyjnym.

- czyk-Gryszkiewicz J. (red.): Regiony miejskie w Polsce. Dwadzieścia lat transformacji. UŁ, Łódź: 89–116.
- Jasiulewicz M., 1998: Przekształcenia strukturalne i przestrzenne obszarów wiejskich Pomorza Środkowego w okresie transformacji systemowej. Pol. Koszalin, Koszalin: 279 s.
- Kamińska W., Heffner K., (red.), 2011: Obszary wiejskie, wielofunkcyjność, migracje, nowe wizje rozwoju. KPZK PAN, T. CXXXIII, Warszawa: 260 s.
- Kamińska W. (red.), 2016: Współczesne problemy ludnościowe na obszarach wiejskich. Biuletyn KPZK PAN, 263. Warszawa: 134 s.
- Kłodziński M., 1996: Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich w Polsce i krajach Unii Europejskiej, SGGW, Warszawa: 89 s.
- Lisowski A., 2004: Social aspects of the suburbanization stage in the agglomeration of Warsaw, „Dela”, 21: 531–541.
- Lisewski S., 1987: Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy. Przegląd Geogr., 59, 1–2: 64–79.
- Rosner A., 1991: Migracje wieś – miasto a przepływy między typami gospodarstw domowych ludności wiejskiej. IRWiR PAN, Warszawa: 155 s.
- Rosner A., 2014: Migracje wewnętrzne i ich związek z przestrzennym zróżnicowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego wsi. Wieś i Rolnictwo, 1 (162): 63–79.
- Runge A., 2010: Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1999–2008. Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice: 33–82.
- Runge J., 2011: Społeczno-gospodarcze oraz przestrzenne przejawy suburbanizacji w województwie śląskim. W: Ślódczyk J. (red.): Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski. Studia Miejskie, 3: 55–65.
- Sasinowski H., Rudnicki R. (red.): 1998: Gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich Polski. XV Ogólnopolskie Seminarium Geograficzno-Rolnicze, PTG, Pol. Białostocka, Białystok-Toruń: 320 s.
- Skawińska E., 1994: Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w regionie toruńskim. UMK, Toruń: 186 s.
- Ślódczyk J., 2011: Procesy suburbanizacji w wybranych miastach Polski, Studia Miejskie, 3: 206 s.
- Stanny M., 2011: Wieś jako przedmiot badań demograficznych. W: Halamska M. (red.): Wieś jako przedmiot badań naukowych na początku XXI wieku. EUROREG, WN Scholar, Warszawa: 97–116.
- Stasiak A., 1980: Wieś Polska 2000. Biuletyn KPZK PAN, 110: 229 s.
- Stasiak A., 1983: Struktury społeczno-demograficzne wsi polskiej i jej przemiany. Biuletyn KPZK PAN, Warszawa, 122: 53–67.
- Stasiak A., Zgliński W., 1997: Wieś polska na przełomie XX–XXI wieku. Polskie Stronnictwo Ludowe, Warszawa: 51 s.
- Stasiak A. (red.), 2000: Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Studia KPZK PAN, SGGW, Warszawa: 314 s.
- Stola W., 1987: Klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski. Próba metodyczna. Prace Habilitacyjne, IGiPZ PAN, Warszawa: 166 s.
- Stola W., 1993: Struktura przestrzenna i klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski. Próba metodologiczna, Prace habilitacyjne, IGiPZ PAN, Warszawa: 65 s.
- Szulc H., 1976: O typologiach morfologicznych osiedli wiejskich w Polsce, Przegl. Geogr., 48, 4: 627–636.
- Szymańska D., Hołowiecka B., 2000: Ruch wędrownicy ludności i jego zasięg oddziaływania na przykładzie miasta Bydgoszczy i Torunia. W: Szymańska D. (red.): Procesy i formy ruchliwości przestrzennej ludności w okresie przemian ustrojowych. UMK, Toruń: 217–226.
- Szymańska D., Bagińska J., 2011: Obszary podmiejskie dużych miast w Polsce w świetle migracji stałych. W: Soja M., Zborowski A. (red.): Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej. IGiPZ UJ, Kraków: 83–98.
- Śleszyński P., Komornicki T., 2009: Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś. W: Bański J. (red.): Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku. Studia Obszarów Wiejskich, 16: 9–38.
- Tkocz J., 1998: Organizacja przestrzenna wsi w Polsce. UŚ, Katowice: 454 s.
- Wójcik M., 2008: Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej. UŁ, Łódź: 185s.
- Zborowski A., Chaberkowski T., Kretowicz P., 2011: Procesy suburbanizacji rezydencjonalnej w regionie miejskim Krakowa – przemiany społeczno-przestrzenne. W: Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (red.): Regiony miejskie w Polsce. Dwadzieścia lat transformacji. UŁ, Łódź: 11–32.
- Zuzańska-Żyśko E., 2007: Małe miasta w strefie oddziaływania ośrodków regionalnych. W: Heffner K., Marszał T. (red.): Małe miasta w obszarach metropolitalnych. Biuletyn KPZK PAN, 232. Warszawa: 62–78.
- Zuzańska-Żyśko E., Pytel S., Koman W., 2016: Suburbanization in Postindustrial Area. Case Study of The Silesia Metropolitan Region. W: Efe R., Cürebal I., Lévai L. (Eds): GeoMed 2016. 4th International Geography Symposium. Book of Proceedings, Kemer, Antalya (Turkey): 835–849.
- <http://stat.gov.pl/> [dostęp 02.2017].

Wpłynął do redakcji: 7 marca 2017

Поступила в редакцию: 7 марта 2017

Received: 7 March 2017